

Список використаних джерел:

1. Белоусов В.Д. Соціальна робота як особлива гарантія соціальної безпеки держави. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, 2023. Серія ПРАВО. Випуск 80: частина 2. С. 443-448. URL: <https://surl.lu/egbkqs>
2. Гребінь Л.О., Карпіч І.О. Правове регулювання соціальної роботи в Україні. URL: https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/8448/1/KARPYCH_15.pdf
3. Дуля А. В., Лехолетова М. М., Лях Т. Л. Особливості соціальної роботи з особами з інвалідністю внаслідок війни. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Випуск 98 '2024. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. С. 42-46. URL: <https://chasopys.ps.npu.kiev.ua/archive/98/10.pdf>
4. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
5. Недря К.М., Трубавіна І.М., Чередніченко О.Ю. Соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами в Україні. Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції «Суспільство і особистість у сучасному комунікаційному дискурсі». Національний університет «Запорізька Політехніка». 2 листопада 2022р. С. 40-43. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/items/4bd4626d-d9a6-48b2-be06-9513eb15e382>
6. Скіпальська Г., Лях Т. та Клішевич Н. Жінки, які постраждали від домашнього насильства як об'єкт соціальної роботи. *Ввічливість. Humanitas*, Вип. 5, 2021. С. 82-89. URL: <http://journals.vnu.volyn.ua/index.php/humanitas/article/view/328>
7. Тверезовська Н.Т., Головаш К.А. Соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами. Продовольча та екологічна безпека в умовах війни та повоєнної відбудови: виклики для України та світу: мат. Міжн. наук.-практ. конф. (м. Київ, 25 трав. 2023 р.). С. 154-156. URL: https://dglb.nubip.edu.ua/server/api/core/bitstreams/189dcf92-a988-4f0b-88ea-e35fbd17c5af/content?utm_source

Оксана Готич,

*здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності
231 «Соціальна робота» Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль*

Ірина Гелецька,

кандидат юридичних наук, викладач кафедри соціальної роботи та менеджменту соціокультурної діяльності Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль

РОЛЬ СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ І ПСИХОЛОГІВ У ПОПЕРЕДЖЕННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

У статті розглянуто домашнє насильство як комплексну соціальну проблему, що потребує системного підходу до профілактики та реагування. Особливу увагу приділено ролі соціальних служб і психологів у виявленні випадків насильства, наданні допомоги постраждалим, реабілітації та формуванні культури ненасильницької поведінки в суспільстві.

Ключові слова: домашнє насильство, соціальні служби, психологи.

Домашнє насильство – це не лише особиста трагедія конкретної людини, а й масштабна соціальна проблема, що підриває фундамент здорового суспільства. Воно може проявлятися у різних формах – фізичній, психологічній, економічній або сексуальній – і не визнає жодних меж: ні вікових, ні гендерних, ні соціальних. Особливо тривожним є той факт, що насильство найчастіше відбувається у межах родини – саме там, де кожна людина має право на безпеку та захист.

У зв'язку з цим постає потреба у формуванні ефективної системи профілактики та реагування, де важливу роль відіграють соціальні служби та психологи. Їх діяльність не лише рятує життя постраждалих, а й створює передумови для довготривалих змін у суспільстві: відновлення емоційної рівноваги, розірвання кола насильства та формування культури ненасильницької поведінки.

У процесі дослідження феномену «домашнє насильство» як соціального явища, науковці часто стикаються з рядом споріднених термінів: сімейне насильство, насильство в сім'ї, внутрішньосімейне насильство, насильство за ознакою статі, гендерне насильство, побутове насильство тощо.

Так, Т. М. Малиновська, аналізуючи позиції вітчизняних науковців, акцентує на тому, що ключовим у терміні «домашнє насильство» є саме прикметник «домашнє». Він вказує на зв'язок із домом, тобто житлом і особами, які в ньому проживають. Це можуть бути як члени сім'ї, так і інші люди, з якими склалися певні стосунки у межах спільного проживання.

Таким чином, територіальний аспект цього поняття є визначальним [6, с. 89].

Водночас, О. Гумін вказує на нечіткість поняття «домашнє насильство», зауважуючи, що воно не конкретизує учасників цього явища, зводячи насильницький акт лише до меж домашнього простору. Натомість поняття «насильство в сім'ї» та «сімейне насильство», які нерідко вживаються як синоніми, є ширшими за змістом. Вони охоплюють усі форми примусового агресивного впливу, що завдають шкоди членам сім'ї, й є більш поширеними в міжнародних документах [4, с. 496].

Таким чином, поняття «домашнє насильство» пов'язане насамперед із тривалими стосунками між близькими людьми, яких об'єднують родинні зв'язки та спільний побут.

Одним із центральних елементів системи запобігання та протидії домашньому насильству є ефективна та професійна діяльність соціальних служб.

Соціальні працівники є першою ланкою реагування у випадках домашнього насильства, оскільки саме вони працюють безпосередньо з уразливими категоріями населення. У межах своєї діяльності вони здійснюють оцінку ризиків, організовують кризове втручання, координують взаємодію з іншими спеціалізованими службами та супроводжують постраждалих на всіх етапах – від первинного звернення до реабілітації [3, с. 282]. Крім реагування, соціальні служби також забезпечують організацію допомоги: надають підтримку в оформленні необхідних документів, сприяють зверненню до правоохоронних органів, допомагають знайти тимчасовий притулок та інші форми захисту.

У своїй діяльності фахівці соціальної сфери керуються нормативно-правовими актами, зокрема Законами України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», «Про соціальні послуги» тощо. Їхня місія – не тільки втручання після факту, а й активна профілактика: інформування населення, проведення тренінгів, роз'яснювальна робота в освітніх закладах і на рівні місцевих громад. Усе це сприяє формуванню у суспільстві нульової толерантності до насильства, знижує ризики повторної віктимізації та забезпечує своєчасну допомогу постраждалим [9].

Психологи відіграють не менш важливу роль у боротьбі з домашнім насильством, зокрема в аспекті відновлення психічного здоров'я постраждалих. Як вважає Д. Герман, насильство в сім'ї залишає глибокі психологічні травми, які потребують тривалого лікування та підтримки.

Психологи допомагають жертвам подолати посттравматичний синдром, підвищити самооцінку та розірвати коло залежності від агресора [2, с. 416]. Водночас ці фахівці працюють з кривдниками, намагаючись змінити їхню поведінкову модель і зменшити ризик рецидиву. Ми підтримуємо позицію М. Бітті у тому, що важливо навчати людей емоційної грамотності, аби вони могли розпізнавати свої емоції й адекватно їх виражати без агресії. Таким чином, психологи не лише лікують наслідки насильства, а й запобігають його повторенню в майбутньому [1, с. 304].

Попередження домашнього насильства є одним із найважливіших завдань соціальних служб та психологів, оскільки воно має безпосередній вплив на здоров'я та добробут усіх членів родини, особливо дітей. Соціальні служби відповідають за надання юридичної, соціальної та медичної допомоги постраждалим, а психологи допомагають працювати з емоційним та психологічним станом жертв насильства, сприяють їх реабілітації та надають підтримку в процесі виходу з кризових ситуацій. Важливою частиною цього процесу є також профілактична робота, яка дозволяє запобігти виникненню ситуацій насильства, своєчасно виявити потенційні загрози та надати допомогу до того, як насильство стане серйозною проблемою.

Ключовим елементом профілактики домашнього насильства є соціальна реабілітація постраждалих, особливо дітей. Фахівці соціальної сфери організовують програми підтримки, де діти можуть відновити почуття безпеки, довіри та соціальної включеності. Такі програми передбачають індивідуальні та групові заняття з психологами, арттерапію, ігрові методи тощо. Успішна реабілітація можлива лише за умов системного підходу, що включає роботу з родиною, школою та медичними працівниками. Суттєву роль тут відіграє міжвідомча співпраця, що дозволяє уникнути дублювання зусиль та сприяє ефективній підтримці. У результаті діти мають змогу адаптуватися до нового соціального середовища та повернутися до нормального життя [8, с. 66].

Соціальні служби мають також здійснювати профілактичну роботу з потенційними кривдниками, особливо у багатопокілнних родинах. Тому що саме у таких сім'ях найчастіше виникають передумови до насильницької поведінки – через економічні труднощі, психологічні конфлікти або культурні установки. Соціальні працівники повинні виявляти подібні ризики на ранньому етапі та пропонувати профілактичні програми, що

включають консультації, тренінги з управління гнівом, розвиток батьківських навичок [5, с.230].

Суттєвий внесок у профілактику домашнього насильства здійснюють мобільні бригади соціально-психологічної допомоги. Мобільні команди є ефективною формою кризового втручання, особливо у віддалених районах, де доступ до допомоги обмежений. До їх складу входять психологи, соціальні працівники, юристи, які оперативно реагують на виклики та надають первинну допомогу. Такий формат дозволяє швидко ізолювати постраждалого від кривдника, надати психологічну підтримку, а також провести первинну діагностику ситуації. Мобільні бригади дозволяють долати бюрократичні бар'єри та діяти оперативно в кризових обставинах. Їхнє функціонування значно підвищує доступність послуг і забезпечує своєчасне втручання в ситуації домашнього насильства [7, с.188].

Важливо наголосити на необхідності тісної взаємодії між усіма елементами системи запобігання та протидії домашньому насильству – поліцією, медичними працівниками, закладами освіти, громадськими організаціями та соціальними службами. Лише у рамках скоординованої міжвідомчої співпраці соціальних працівників і психологів з іншими суб'єктами можливо забезпечити ефективне раннє виявлення ризиків, своєчасне реагування та довготривалу підтримку постраждалих. Такий міждисциплінарний підхід є не лише інструментом розв'язання окремих випадків, а й основою для формування в суспільстві культури нульової толерантності до будь-яких проявів насильства.

Таким чином, соціальні служби відіграють центральну роль у виявленні випадків насильства, організації реабілітаційних заходів та координації дій з іншими інституціями. Психологи, своєю чергою, забезпечують кваліфіковану психоемоційну підтримку як для постраждалих, так і для осіб, які вчиняють насильство, сприяючи усвідомленню глибинних причин поведінки та пошуку шляхів її зміни.

Список використаних джерел

1. Бітті М. Долаємо співзалежність. Як припинити контролювати інших і почати дбати про себе. Харків : Віват, 2022. 304 с.
2. Бондаровська В. М., Журавель Т.В., Пилипас Ю. В. Запобігання насильству в сім'ї у діяльності фахівців соціальної сфери: навчально-методичний посібник. Київ: ТОВ «Видавничий дім «КАЛИТА», 2014. 282 с.

3. Герман Д. Психологічна травма та шлях до видужання. Наслідки насильства – від знущань у сім'ї до політичного терору. Львів : Видавництво Старого Лева, 2020. 416 с.

4. Гумін О.М. Кримінологічна характеристика насильства у сім'ї щодо неповнолітніх. Lviv Polytechnic National University Institutional Repository. 2016. С. 492–499. URL: <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/aug/5774/vnulpurn201685074.pdf>.

5. Доукіна О.М. Соціально-педагогічні та соціокультурні фактори насильства у багатопоколінній сім'ї. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. пр. С.228–234. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/3014/1/Dokukina.pdf>

6. Малиновська Т.М. Домашнє насильство: щодо змістовного наповнення терміна. Наше право. No 3, 2020. С. 85–91. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a298dbc2-3c4a-4a04-b9d3-f34068b228c8/content>

7. Огоренко В.В. Актуальні проблеми сімейного насильства: монографія. Дніпро, 2021. 188 с.

8. Попенака А. С., Максимовська Н. О. Моделі соціальної реабілітації дітей, які зазнали насильства в сім'ї. Редакційна колегія. 2024. С. 66.

6. Христова Г. О. Насильство в сім'ї та шляхи його попередження: законодавчий аспект. URL: www.khpg.org/ru/index.php?id=1215440842

Соломія Гринчук,

*здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальність ІІО Соціальна робота та консультування,*

*Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

Науковий керівник: Наталія Олексюк,

доктор педагогічних наук, професор

професор кафедри соціальної роботи

та менеджменту соціокультурної діяльності

*Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНОГО ОТОЧЕННЯ НА ПРОЦЕС АДАПТАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ ДО ЦИВІЛЬНОГО ЖИТТЯ